

KÜRT ATASÖZLERİNDE YAS: KÜLTÜREL ÇERÇEVELER VE TEMATİK BİR ANALİZ

MOURNING IN KURDISH PROVERBS: CULTURAL FRAMES AND A THEMATIC ANALYSIS

Ümran ALTINKILIÇ*-Selahattin GÜNEŞ**-Güneş KAN***

ÖZ: Bu çalışma, Kürt (Kurmançî) atasözlerinde yasın (şîn) nasıl temsil edildiğini ve ölüm/kayıp deneyiminin hangi kültürel anlam çerçeveleri içinde kurulduğunu incelemektedir. Sözlü kültür ürünleri, yalnızca duygu ifadeleri değil; aynı zamanda toplumsal iletişimi düzenleyen, kriz anlarında başvurulmuş ve anlamı hızla sabitleyen hazır söylem kalıplarıdır. Bu nedenle araştırma, atasözlerini yasın bireysel yaşantısını toplumsal olarak tanıtır, paylaşılabılır ve yönetilebilir kılan bir kültürel iletişim repertuarı olarak ele alır; atasözlerinin hem “duyguyu dile getirme” hem de “duyguyu yönlendirme” kapasitesini birlikte tartışır. Veri seti, doküman analiziyle Mehmet Oncu’nun dört ciltlik derlemesi ile Celîl ve Celîl’in derlemesinden seçilen yas/ölüm/kayıp temalı atasözlerinden oluşturulmuştur. Veriler tematik analizle çözümlenmiş; betimleyici ve yorumlayıcı kodlama katmanları birlikte kullanılmıştır. Analiz, atasözlerinin altı ana tema etrafında toplandığını göstermiştir: (1) kaybın ve ölümün geri dönüşümsüzlüğü, (2) yasın ağırlığı ve yükü, (3) gerçeğin kabulü, (4) bireysel ve toplumsal yasın birlikte taşınması, (5) ölümün şoku ve zamansızlığı, (6) yaşamın devamlılığı. Bulgular, Kürt atasözlerinin duyguyu dile getirmenin ötesinde, acıyı sınırlama, kabullenmeyi teşvik etme, topluluk içinde dayanışmayı harekete geçirme ve zamanı dönüştürücü bir kaynak olarak kurma işlevleri üstlendiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca atasözlerinin, kayıp karşısında “ne söylenir” ve “nasıl davranılır” sorularına yanıt veren normatif bir çerçeve üretmek yasın toplumsal dolaşımını biçimlendirdiği; böylece bireysel kederi toplumsal olarak tanınan bir anlatı formuna dönüştürdüğü görülmektedir. Bu yönüyle çalışma, yasın kültürel olarak “çerçevelemesi” ve “duygu rejimi”nin kurulması süreçlerini görünür kılar; ritüel, bellek ve söylem ilişkisini atasözü örnekleri üzerinden somutlaştırır.

Anahtar Kelimeler: Kürt Folkloru, Sözlü Kültür, Kürt Atasözleri, Yas, Tematik Analiz

ABSTRACT: This study examines how mourning (şîn) is represented in Kurdish (Kurmanji) proverbs and through which cultural frameworks the experience of death and loss is constructed. Products of oral culture are not merely expressions of emotion; they are also ready-made

* Arş. Gör. Dr.-Mardin Artuklu Üniversitesi Türkiye’de Yaşayan Diller Enstitüsü/Mardin-umranaltinkilic@artuklu.edu.tr (Orcid: 0000-0003-1308-2271)

** Öğretmen-Milli Eğitim Bakanlığı/Mardin-slhtngns00@gmail.com (Orcid: 0000-0003-0015-052X)

*** Dr. Öğr. Üyesi-Mardin Artuklu Üniversitesi Türkiye’de Yaşayan Diller Enstitüsü/Mardin-rojxun@hotmail.com (Orcid: 0000-0002-7097-6047)

This article was checked by Turnitin.

Bu eser Creative Commons Atıf-AynıLisanslaPaylaş 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

discursive templates that regulate social communication, are mobilized in moments of crisis, and rapidly stabilize meaning. Accordingly, the article approaches proverbs as a cultural communication repertoire that renders the individual experience of grief socially recognizable, shareable, and manageable, and it discusses proverbs' dual capacity both to "voice emotion" and to "direct emotion." The dataset was compiled through document analysis from grief/death/loss-themed proverbs selected from Mehmet Oncu's four-volume collection and the compilation by Celil and Celil. The material was analyzed using thematic analysis, combining descriptive and interpretive layers of coding. The findings show that the proverbs cluster around six main themes: (1) the irreversibility of loss and death, (2) the weight and burden of grief, (3) the acceptance of reality, (4) the joint carrying of individual and communal mourning, (5) the shock and untimeliness of death, and (6) the continuity of life. The results indicate that Kurdish proverbs do more than articulate emotion: they function to delimit pain, encourage acceptance, activate solidarity within the community, and frame time as a transformative resource. Moreover, by producing a normative framework that answers the questions "what is said" and "how one should act" in the face of loss, proverbs shape the social circulation of mourning and transform individual sorrow into a socially recognized narrative form. In this respect, the study makes visible the cultural "framing" of grief and the formation of an "emotional regime," concretizing the relationship between ritual, memory, and discourse through proverb examples.

Keywords: Kurdish Folklore, Oral Culture, Kurdish Proverbs, Mourning, Thematic Analysis

Giriş

Ölüm, insan yaşamının kaçınılmaz bir gerçeğidir. Bireyler bu gerçeğin bilincinde olsalar da gündelik hayatın sürekliliğini koruyabilmek için ölüm düşüncesi çoğu zaman bastırılır; ancak bu bastırma, ölümün geri döndürülemezliğini ortadan kaldırmaz. Ölüm, kesinliği nedeniyle insanın karşılaştığı en sarsıcı somut kayıplardan biridir. Bu tür bir kaybın ardından kişi yalnızlık ve çaresizlik hissedebilir; terk edilme, suçluluk ve öfke gibi karmaşık duygular yaşayabilir. Söz konusu duygusal karmaşa, güven ve bağlanma örüntülerini zedeleyerek bireyi anlamsızlık ve boşluk duygusuyla baş başa bırakabilir (Bildik, 2013: 223). Ölüm, ölen kişi için yaşamın sonu; geride kalanlar içinse yas sürecinin başlangıcıdır. Hayatta birçok türden kayıp için yas tutulabilse de birinin ölümünün ardından yas tutmak olağan ve beklenen bir tepkidir (Zara, 2011: 74).

Bozarslan'ın (2021: 340) sözlüğünde yas, "ölen kişinin yakınları ve sevdikleri ile yakın arkadaşları ve yoldaşlarını saran derin üzüntü ve keder hâli" olarak tanımlanmaktadır; kavram Farsça *şîwen* ile Arapça *matem* ve *ta'ziye* sözcükleriyle ilişkilendirilir. Psikoloji alanında yasın erken kuramsal çerçevelerinden biri Freud'a dayanır. Freud (2014: 18), yası sevilen bir kişinin (ya da onun yerini alan soyut bir değer) kaybına verilen tepki olarak tanımlar. Freud'a (2014: 17-44) göre yas patolojik olmayan; yaşanması gereken normal ve gerekli bir süreçtir; ancak beklenen süreyi aşarak bireyin yeni ilişkilere ve yaşama bağlanmasını kalıcı biçimde engellemesi melankolik-depresif bir tabloyla ilişkilendirilebilir. Freud sonrasında da yas farklı boyutlarıyla tanımlanmıştır. Gizir (2014: 196), yası sevilen birinin ölümü sonrasında fiziksel, duygusal, bilişsel ve davranışsal tepkilerin ortaya çıkması olarak değerlendirir. Yas ayrıca kayıp veya ölümün ardından hayata yeniden uyum sağlama süreci olarak ele alınır (Savaş, 2022:

726); kayıp deneyimi karşısında ruhsal dengenin yeniden kurulmasına dönük bir “uyum hattı” üretir (Göka, 2010: 148).

Bununla birlikte yas, yalnızca bireyin iç dünyasında yaşanan bir duygu durumuna indirgenemeyecek kadar çok katmanlıdır. Kurmancîde yas için kullanılan şîn kavramı, evrensel “mourning” çerçevesiyle örtüşmekle birlikte, çoğu bağlamda yası yalnızca “hissetmek” değil, aynı zamanda topluluk içinde görünür kılmak ve icra etmek anlamını da taşır. Başka bir deyişle şîn, duygunun yanı sıra performans boyutu taşıyan bir pratikler bütünü (ağıt söyleme, taziye ziyaretleri, ritüel konuşma biçimleri, teselli söylemi ve dayanışma düzenekleri) çağrıştırır. Bu performatif boyut, yasin kültürel olarak düzenlendiğini; hangi duyguların nasıl ifade edileceğinin ve hangi davranışların beklendiğinin toplumsal normlarla belirlendiğini göstermektedir. Atasözleri ise bu bağlamda, yas performansı içinde dolaşıma giren, duyguyu yoğunlaştıran ve aynı zamanda “ne söylenir / nasıl davranılır” sorularına hazır yanıtlar sunan kalıplaşmış sözler olarak işlev görür; böylece bireysel kederin toplumsal olarak tanınır ve paylaşılabılır bir çerçeveye yerleştirilmesine katkıda bulunur.

1. Atasözleri, Kültürel Bellek ve Yasın Dili

Yas deneyimi sadece bireysel duygulanımla sınırlı değildir; ritüeller, anlatılar ve kalıplaşmış sözler aracılığıyla kültürel olarak da düzenlenir. Hacıgökmen’e (2013: 394) göre yas, sevdiklerini kaybedenlerin ayrılığın acısı ve onları bir daha görememe endişesi nedeniyle birtakım ritüel ve sözlere başvurdukları; gözyaşı ve ağıtlarla ilişkili bir pratik alan olarak düşünülebilir. Bu “tepki olarak söylenen sözler” içinde atasözleri özel bir yer tutar; çünkü atasözleri hem “ne hissettiğimizi” ifade edebilir hem de “ne yapmamız gerektiğine” dair normatif bir çerçeve kurabilir. Bu bakımdan atasözleri yalnızca duygunun dili değil; duygunun toplumsal olarak yönetilmesi ve düzenlenmesi için kullanılan bir repertuvar olarak da değerlendirilebilir.

Atasözleri; ifade yoğunluğu, dilsel ekonomi ve kavramsal zenginlikleriyle yalnızca dilbilimin değil psikoloji, sosyoloji, felsefe ve tarih gibi farklı disiplinlerin de ilgisini çeker (Aksoy, 1962: 131). Bu nedenle atasözleri psikologlar, eğitimciler, sosyologlar, dilbilimciler, folkloristler, antropologlar ve edebiyat araştırmacıları tarafından çeşitli yöntemlerle incelenmektedir (Kıyak ve Avşaroğlu, 2024: 1941; Honeck, 1997). Literatürde atasözlerine ilişkin farklı tanımlar bulunur. Mazî (2005: 8), Kürtçede atasözlerinin *peyv* ve *gotinên pêşîyan* biçimleriyle kullanıldığını; *peyv*in tek sözcüğü, *gotin*in ise anlamlı bir cümle oluşturan söz dizimini ifade ettiğini belirtir ve atasözlerini halk arasında bir şeyi/olayı/fikri ifade etmek ve eleştirmek için kullanılan, yargı içeren bilgece sözler olarak tanımlar. Diğer tanımlarda da atasözlerinin toplum deneyimini kuşaktan kuşağa aktaran, düşünce ve değer dünyasını yoğunlaştıran kalıplaşmış söylemler olduğu vurgulanır (Keskin, 2019: 297; Gernas, 2022: 62; Aşılıoğlu ve Tokur-Üner, 2020: 724; Yılmaz ve Sarı, 2015: 2). Kalıplaşmış sözlerin bireylere

olayları “hangi çerçevede” anlamaları gerektiğine dair rehberlik ettiği ve refleksif değerlendirmeleri harekete geçirdiği de belirtilmiştir (Batur, 2011: 578–579). Bu noktada atasözleri, yas gibi yüksek duygulanımlı durumlarda bilişsel bir “kısayol” işlevi görebilir: kaybın anlamını hızla sabitleyebilir, duyguyu toplumsal olarak tanınan bir kalıba yerleştirebilir ve bireyin eylem ufkunu (kabullenmeye yönelmek, toplulukla paylaşmak, yaşamı sürdürmek vb.) düzenleyebilir.

Folklor, bir toplumun sevinç ve yasını, keder ve acısını, inanç ve pratiklerini görünür kılan temel alanlardan biridir (Oncu, 2020: 15). Atasözleri ise bu alanın yoğun ve dolaşım gücü yüksek bir bileşeni olarak toplumların yaşam tarzını, değer aktarım biçimlerini ve tarihsel deneyimlerini anlamada önemli ipuçları sunar (Aşılıoğlu, 2009: 30). Ölüm karşısında her kültürün farklı inanç, tutum ve davranış örüntüleri geliştirdiği; kayıp sonrası psikolojiyi ifade etmek için ritüellerin ve anlatı kalıplarının oluşturulduğu vurgulanmaktadır (Göka, 2010: 148). Bu bakımdan atasözleri, ölüm ve yasın kültürel anlamlandırılmasında ritüelimsi bir dil repertuarı olarak düşünülebilir: bir yandan söyleyenin duygusunu dışavurur, diğer yandan dinleyenin/çevrenin duyguyu tanımasını ve yanıtlamasını kolaylaştırır.

Literatürde atasözleri farklı temalarla ilişkili olarak ele alınmış olsa da (Batur, 2011; Karadağ, 2013; Duman, 2012; Keser ve Voltan-Acar, 2013; Özpeynirci ve Kırmızı, 2022; Saban, 2014; Tanrıkulu, 2011; Aykaç, 2022; Çiftçi, 2021; Öztürk, 2015; Amo, 2024; Kayran, 2024), Kürt atasözleri bağlamında yas kavramını tematik bir çerçevede inceleyen çalışmalar sınırlıdır. Bu nedenle Kürt atasözlerinde yasın nasıl temsil edildiğini ortaya koymak ve kültürel çerçeveyi görünür kılmak önemlidir. Bu çalışma, Kürt atasözlerinde yas olgusunu tematik analizle incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma, Kürtçenin Kurmancî lehçesinde derlenmiş atasözü örnekleriyle yürütülmüş olup bulgular bu lehçe bağlamında yorumlanmıştır.

Anadolu bağlamında yas, çoğu zaman taziye ziyaretleri, başsağlığı söylemi ve ağıt yakma gibi sözlü-performatif pratiklerle birlikte düşünülür; bu pratikler, kaybın topluluk içinde paylaşılması ve duygunun düzenlenmesi açısından işlevsel bir çerçeve üretir. Bu çerçevede atasözleri ve deyimler de, yas anlarında dolaşıma giren, teselli ve normatif yönlendirme sağlayan kalıplaşmış sözler olarak sözlü performansın bir parçası hâline gelebilir. Aşağıdaki bölümlerde, Kürt atasözlerinin yas deneyimini hangi anlam eksenlerinde kurduğu tartışılırken, bu söz kalıplarının taziye/ağıt gibi pratiklerle kurduğu ilişki de temalar üzerinden değerlendirilecektir.

2. Yöntem

2.1. Araştırma Deseni

Bu çalışma, Kürt atasözlerinde yas kültürünün izlerini ortaya koymayı hedefleyen nitel bir araştırmadır. Veri toplama yaklaşımı olarak doküman analizi kullanılmıştır. Doküman analizi, araştırma verilerinin birincil kaynağı olarak çeşitli belgelerin toplanması, incelenmesi ve analiz edilmesi

sürecidir (Sak vd., 2021). Özellikle sözlü kültür ürünlerinin yazılı derlemeler üzerinden incelendiği durumlarda doküman analizi, metinleri tarihsel-kültürel bağlamlarına duyarlı biçimde değerlendirmeye olanak verir.

2.2. Veri Kaynakları ve Veri Setinin Oluşturulması

Çalışma verileri, Kürt atasözleri derlemelerinden elde edilmiştir. Literatürde kapsamlı bir derleme olması ve farklı kaynakları içermesi nedeniyle Mehmet Oncu'nun (2020) dört ciltlik *Gotinên Pêşîyan* çalışması temel kaynak olarak seçilmiştir. Ayrıca Celîl ve Celîl'in (2019) derlemesinden de ilgili örnekler kullanılmıştır.

Veri seti oluşturulurken şu ilkeler gözetilmiştir:

1. Tema Odaklı Seçim: “yas/şîn, ölüm/mirin, kayıp, acı, sabır, kader” gibi anahtar temalarla ilişkili ifadeler belirlenmiştir.

2. Anlamsal Uygunluk: Yalnızca ölümü betimleyen değil; yasın duygusal yükünü, toplumsal boyutunu ya da yaşamın devamlılığını çağrıştıran atasözleri de dâhil edilmiştir.

3. Tekrar Kontrolü: Aynı anlamı yakın biçimde üreten varyantlar, temayı temsil gücü yüksek örnekler lehine azaltılmış; temanın iç tutarlılığını gösterecek ölçüde örnek korunmuştur.

Bu çerçevede atasözleri tematik analize elverecek bir metinsel korpus şeklinde düzenlenmiş; her bir atasözü kaynak künyesiyle birlikte kayda geçirilmiştir.

Bu süreç sonucunda yas/ölüm/kayıp temasıyla ilişkili olarak ilk taramada toplam 60 atasözü belirlenmiş ve kodlanmıştır. Nihai metinde ise tekrarları azaltmak ve temaları daha okunur biçimde sunmak amacıyla, her temayı temsil gücü yüksek örnekler arasından seçilen 28 atasözü bulgular bölümünde raporlanmıştır.

2.3. Veri Analizi

Veriler tematik analiz yaklaşımıyla incelenmiştir. Tematik analiz, nitel verilerde temaların belirlenmesi, tanımlanması ve temalar üzerinden anlam üretmeye dönük analitik bir yöntemdir (Çarıkçı vd., 2024). Analiz sürecinde (i) veriye aşinalık kazanma, (ii) kodlama, (iii) temaların oluşturulması, (iv) temaların gözden geçirilmesi ve adlandırılması, (v) bulguların raporlanması aşamaları izlenmiştir.

Kodlama iki düzeyli bir okuma ile yürütülmüştür:

- **Birinci Düzey (Tanımlayıcı Kodlama):** Atasözlerinin yüzey anlamı ve ima ettiği temel önerme (ör. “geri dönüş yok”, “yük ağır”, “ölüm ansızın gelir”, “toplulukla paylaşım” vb.) kodlanmıştır.
- **İkinci Düzey (Yorumlayıcı Kodlama):** Metaforlar (uyku-şehir, bıçak, soğuk toprak), zamansallık, normatif yönlendirme, duygu düzenleme ve sosyal bağ vurgusu gibi üst işlevler kodlanmıştır.

2.4. Güvenirlilik ve İnandırıcılık

Nitel çalışmalarda amaç istatistiksel genellemeden çok, yorumun metne dayalı tutarlılığını ve temaların açıklayıcılığını sağlamaktır. Bu nedenle temalar hem atasözü örnekleriyle desteklenmiş hem de literatürdeki yas modelleriyle kavramsal düzeyde ilişkilendirilmiştir (Freud, 2014; Worden, 2009; Kübler-Ross, 2010; Savaş, 2022). Tema sınırlarının bulanıklaştığı durumlarda (ör. “geri dönüşümsüzlük” ile “kabul” temaları arasındaki geçiş), temanın asıl vurgusu belirleyici ölçüt olarak alınmıştır: birincisi ontolojik kesinliği; ikincisi kabul/uyum yönelimini öne çıkaran ifadeler olarak ayrıştırılmıştır.

3. Bulgular

Tematik analiz sonucunda atasözleri altı tema altında toplanmıştır. Bu temalar, yasin yalnızca ölüm sonrası duygulanımı değil; toplumsal bağlar, kültürel normlar ve yaşamın yeniden kurulumu ile ilişkili bir süreç olduğunu göstermektedir.

3.1. Kaybın/Ölümün Geri Dönüşümsüzlüğü

Bu tema için aşağıdaki atasözleri seçilmiştir:

“Bi girî ji gorê ranabin mirî.” (Ağlamayla ölü dirilmez) (Oncu, 2020: 1047).

“Mirî venagerin.” (Ölüler geri dönmez) (Oncu, 2020: 1095).

“Mirin bajarekî li xewê ye; çûna wî heye, hatina wî tune.” (Ölüm uykudaki bir şehirdir; gidişi var, dönüşü yoktur) (Oncu, 2020: 1095).

“Ger çûyî hatibûna, wê bapîrê min bihata.” (Ölenler geri dönseydi, dedem gelirdi) (Oncu, 2020: 1067).

Bu atasözlerinde ölüm, duygusal tepkilerle geri çevrilemeyecek kesin bir olay olarak konumlandırılmaktadır. “Ağlama” eyleminin olumsuzlanması dikkat çekicidir: ağlama yasin görünür dışavurumlarından biridir ve sembolik olarak “geri çağırma” arzusunu imler; ancak atasözleri bu arzuyu sınırlayarak geri dönüş umudunu kültürel düzeyde törpüler. Böylece sözlü kültür, yasin kırılğan anında bireyi “gerçeğin sınırına” davet eden bir dilsel bariyer kurar.

“Ölüm uykudaki bir şehir” metaforu, ölümü kavranabilir kılarken tek yönlü yolculuk vurgusuyla geri dönüşsüzlüğü dramatize eder. “Dedem gelirdi” örneği ise geri dönüş arzusunu ortak deneyim üzerinden sınar ve ölümün gündelik mantığın dışına yerleştirildiğini gösterir. Bu tema, yas sürecinde ölümün gerçekliğini kabul etme boyutuyla ilişkilidir; Worden (2009), ölümü kabullenmeyi yasin temel görevlerinden biri olarak görür (Savaş, 2022: 733). Freud’un (2014: 17–44) kaybın gerçekliğinin reddinin süreci uzatabileceğine ilişkin vurgusu da bu kültürel tekrarlarla kesişir.

3.2. Yasın Ağırlığı ve Yükü

Bu tema için aşağıdaki atasözleri seçilmiştir:

“Barê mirinê barekî zehf giran e.” (Ölümün yükü çok ağır bir yükür) (Oncu, 2020: 1045).

“Mirin dane keviran, keviran jî qebûl nekiriye.” (Ölümü taşlara vermişler, taşlar da onu kabul etmemiş) (Oncu, 2020: 1096).

“Ciyê şîn lê heye, tama şayiyê tune ye.” (Yasın tutulduğu yerde, keyfin tadı olmaz) (Oncu, 2020: 519).

“Mirin kêra dudev e.” (Ölüm iki ucu keskin bir bıçaktır) (Oncu, 2020: 1100).

“Tehma mirinê tehl e.” (Ölümün tadı acıdır) (Oncu, 2020: 1114).

Bu temada yas, “ağırlık/yük” metaforiği üzerinden kurulur. “Yük” söylemi yasın bedensel-ruhsal taşınma deneyimini ve bu yükün tek başına taşınmasının zorluğunu ima eder. “Taşlar bile kabul etmemiş” ifadesi, acının dayanma eşiğini aşan yoğunluğunu vurgular; taş imgesi acıyı büyüterek anlatır. “Keyfin tadı olmaz” ve “ölümün tadı acıdır” gibi ifadeler ise yası gündelik haz ekonomisini askıya alan bir hâl olarak resmeder.

Kübler-Ross’un kederi yasın olağan bir bileşeni olarak değerlendirmesi (Kübler-Ross, 2010: 119–142) ve yasın fiziksel, bilişsel ve sosyal işlevleri etkileyen bir yük olduğuna ilişkin açıklamalar (Zara, 2011: 78–79) bu temadaki beden-duyu metaforlarıyla uyumludur.

3.3. Gerçeğin Kabulü

Bu tema için aşağıdaki atasözleri seçilmiştir:

“Berfa spî û mirin li ber deriyê her kesî ne.” (Beyaz kar ve ölüm herkesin kapısındadır) (Oncu, 2020: 1046).

“Dergehê mirinê nayê girtin.” (Ölüm dergahının kapısı kapanmaz) (Oncu, 2020: 1056).

“Ê bû dê bimire.” (Doğan ölecektir) (Oncu, 2020: 1061).

“Gava fêkiyek bû, wê bikeve.” (Meyve olgunlaştığında düşer) (Oncu, 2020: 1066).

“Hûn ji mirinê bawer nakin, goristan li hember e.” (Ölüme inanmıyorsanız; mezarlık karşınızda) (Oncu, 2020: 1077).

Bu tema, ölüm gerçeğinin kaçınılmazlığını “evrensellik” ve “yakınlık” üzerinden kurar. “Meyve olgunlaşınca düşer” örneğinde ölüm, doğanın döngüselliğiyle analogi kurularak anlaşılır ve “kabul edilebilir” hâle getirilir. Bu tür analogiler, yasın bilişsel yükünü azaltan ve şoku sakinleştiren kültürel araçlar olarak düşünülebilir. Kabullenme, yasın psikolojik bir aşaması olmakla birlikte burada kültürel bir ödev gibi kodlanır: ölümün kaçınılmazlığı bireyin duygusuna değil dünyanın işleyişine bağlanır (Kübler-Ross, 2010: 119–142).

3.4. Bireysel ve Toplumsal Yas

Bu tema için aşağıdaki atasözleri seçilmiştir:

“Her yek giryê wî tê li miryê wî.” (Her gözyaşı kişinin kendi yakınının ölümü içindir) (Oncu, 2020: 1073).

“Mirina bi êlê re dawet e.” (Toplulukla yaşanan yas şenliktir) (Oncu, 2020: 1103).

“Şîn jî xwedî xweş dikin, dawet jî xwedî xweş dikin.” (Yası da düğünü de güzel yapan yakınlardır) (Oncu, 2020: 539).

“Kê mirî rakir, ê hatî şînê.” (Ölüyü, yasa gelenler kaldırır) (Oncu, 2020: 1080).

Bu temada iki katman görünür: (1) gözyaşı “kendi ölüsü” içindir; yasin merkezinde yakınlık ve öznel bağ vardır. (2) Yasin toplulukla yaşanması acıyı dönüştüren bir mekanizma olarak sunulur. “Yas şenliktir” ifadesi acının ortadan kalkmasını değil, acının paylaşım ritmi içinde katlanılabilir hâle gelmesini ima eder. “Ölüyü yasa gelenler kaldırır” sözü, topluluğun yalnızca duygusal değil pratik dayanışma da ürettiğini gösterir. Bu bulgu, yas ritüellerinin kolektif bilinci güçlendirdiğine ilişkin sosyolojik çerçevelerle uyumludur (Durkheim, 1912; Özgen ve Canpolat, 2025: 272).

3.5. Yasin Şoku ve Zamansızlığı

Bu tema için aşağıdaki atasözleri seçilmiştir:

“Mirin nabêje ‘Ez tēm’.” (Ölüm, “ben geliyorum” demez) (Oncu, 2020: 1101).

“Dema ecel tê li derî naxe.” (Ecel geldiğinde kapıyı çalmaz) (Oncu, 2020: 1056).

“Mirin ne ji gêncî û pîrî ye.” (Ölüm genç ile yaşlı arasında ayrım yapmaz) (Oncu, 2020: 1101).

“Çi ji ber dê çû, çi ji ser zînê hespê çû, yek e.” (Düşükle ölen bebek de, attan düşüp ölen kişi de sonuçta ölümdür) (Oncu, 2020: 1053).

Bu tema, ölümün öngörülemez ve zamansız doğasını öne çıkarır. “Kapıyı çalmaz/geliyorum demez” ifadeleri ölümün gündelik iletişim kodlarını askıya aldığını vurgular. Şok, kayıp haberini izleyen ilk günlerde görülebilir ve birey kısa bir süre ölümün gerçekliğine karşı hissizlik yaşayabilir (Zara, 2011: 79). “Genç-yaşlı ayrımı yapmaz” vurgusu ise kaybın rastlantısal sertliğine işaret ederek travmatik kırılma deneyimine yakın bir duygu alanı açar.

3.6. Yaşamın Devamlılığı

Bu tema için aşağıdaki atasözleri seçilmiştir:

“Bi miriyan re kes naçe tirbê.” (Kimse ölümlerle birlikte mezara girmez) (Oncu, 2020: 1048).

“Yek dimire, yek dimîne.” (Biri ölür, biri kalır) (Oncu, 2020: 1118).

“Şîn bê ken nabe.” (Yas süreci tebessümsüz yaşanmaz) (Oncu, 2020: 539).

“Dem tirîyê tirş şîrîn dike.” (Zamanla ekşi üzümler tatlanır) (Celîl ve Celîl, 2019: 29).

“Miriye mezel şeva pêşîn mêvan e, ya pey re cîran e û ya sisêyan gundi ye.” (Ölen kişi ilk gece misafir, ikinci gece komşu, üçüncü gece köylüdür) (Oncu, 2020: 1107).

Bu tema, kaybın ağırlığına karşın yaşamın bütünüyle durmadığını ve zamanın akışı içinde bireyin yeni koşullarla yaşamı yeniden kurduğunu vurgular. “Kimse ölümlerle mezara girmez” söylemi yasın sınırını çizer: kaybın acısı meşrudur; fakat hayatın tamamen kesintiye uğraması beklenen bir sonuç değildir. “Yas tebessümsüz yaşanmaz” ifadesi, yasın bir noktada duygusal esneme gerektirdiğini, acının içine küçük bir normalleşme aralığının sızacağını ima eder. Bu söz, kederin meşruiyetini bütünüyle reddetmeden, yasın toplumsal olarak “sürdürülebilir” bir ritim içinde yaşanması gerektiğine dair örtük bir norm üretir; başka bir deyişle, yası yalnızca içe kapanma değil, hayatla yeniden temas kurma yönünde de düzenler. Aynı zamanda “tebessüm” vurgusu, topluluk içinde yasın ifadesine ilişkin bir sınır çizerek, kederin gündelik ilişkileri tamamen askıya almasını engelleyen bir yönlendiricilik taşır. Zaman metaforu (“ekşi üzüm tatlanır”) ise duygunun işlenerek dönüşebileceğini gösterir: acının bütünüyle ortadan kalkması değil, zamanla anlamlandırılarak farklı bir duygusal tona evrilmesi beklenir. Bu metafor, yasın pasif bir bekleyiş değil, zamanın dönüştürücü etkisiyle birlikte ilerleyen bir uyum süreci olduğunu çerçeveler; böylece bireyi “dayanma” ve “yeniden kurma” yönünde motive eden bilişsel bir rehberlik sunar. Worden’ın yaklaşımında da kaybedilenin yokluğuyla yaşamayı öğrenme ve yaşamı sürdürme hedefi merkezi bir yere sahiptir (Worden, 2009; Savaş, 2022: 734). Bu iki atasözü birlikte okunduğunda, yasın yalnızca dile getirilen bir duygu değil; zamansallık ve normatif sınırlar üzerinden kültürel olarak yönetilen bir süreç olarak kurulduğu daha açık biçimde görülür.

4. Tartışma ve Değerlendirme

Kürt atasözleri üzerinden yürütülen tematik analiz, yasın yalnızca bireysel bir duygu durumu olmadığını; kolektif bellek, sosyal normlar ve ilişki ağları içinde kültürel olarak kurulan bir süreç olduğunu göstermektedir. Atasözleri, bu süreçte hem “duyguyu ifade eden” hem de “duyguyu yöneten” kısa, kalıplaşmış ve dolaşım gücü yüksek söylem parçalarıdır. Elde edilen altı tema, Kürt sözlü kültüründe yasın (i) geri dönüşümsüz kayıp bilinci, (ii) ağır bir yük olarak keder, (iii) kabullenme zorunluluğu, (iv) topluluk içinde paylaşım, (v) zamansız ölümün şoku ve (vi) yaşamın yeniden kurulumu ekseninde anlamlandırıldığını ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte, bazı atasözü örneklerinde kabullenme ve uyum yönelimi, “başa gelene katlanma” ve “olanı kabullenme” gibi inanç temelli yorum ufuklarıyla kesişebilen bir anlam ufku içinde kurulmaktadır. Bu nedenle “kader/sabır” vurgusu, bu çalışmada bağımsız bir tema olarak ayrıştırılmamakla birlikte, özellikle “gerçeğin kabulü” ve “yaşamın devamlılığı” temalarıyla kesişen çapraz bir kültürel motif olarak not

edilebilir. Daha geniş bir korpus ve alan araştırmasıyla, bu motifin bağımsız bir tema oluşturup oluşturmadığı ayrıca sınanabilir.

Bu temaların birlikte okunması, atasözlerinin yası “anlamlandırma” kadar “sınırlandırma” ve “yönlendirme” işlevi gördüğünü düşündürür. Bir yandan kaybın büyüklüğünü bedensel ve maddi imgelerle (yük, soğuk toprak, bıçak, acı tat) görünür kılan sözler, kederin meşruluğunu ve yoğunluğunu kabul eder. Diğer yandan, aynı repertuvar içinde tekrar edilen normatif önermeler (ör. “ağlamak ölüyü geri getirmez”, “ölüm kapıyı çalmaz”, “kimse ölümlerle mezara girmez”) duygunun aşırı taşmasını engelleyen bir çerçeve üretir ve bireyi “hayatla yeniden bağ kurma” yönünde konumlandırır. Böylece atasözleri, yasın hem duygusal hem bilişsel hem de sosyal boyutlarını aynı anda düzenleyen kültürel bir “kılavuz dil” gibi çalışır.

Bu düzen, yasın sözlü kültür içinde nasıl dolaşıma sokulduğunu da açıklayıcıdır. Atasözleri, yas anlarında yalnızca “teselli cümlesi” olarak değil, aynı zamanda konuşma akışını yöneten ve duygulanımı örgütleyen iletişimsel araçlar olarak devreye girer. Bu yönüyle bulgular, atasözlerinin kültürel bellekle ilişkisini güçlendirir: Atasözü, kaybı anlık bir olay olarak değil, kuşaklar arası bir deneyim biçimi olarak çerçeveler; bireyi, kendi acısını daha önce söylenmiş sözlerin “ortak dili” içinde konumlandırır ve böylece acının toplumsal olarak tanınmasını kolaylaştırır.

4.1. Yas Pedagojisi Olarak Atasözleri

“Kayıp/Ölümün Geri Dönüşümsüzlüğü” ve “Gerçeğin Kabulü” temaları birlikte okunduğunda, atasözlerinin yalnızca betimleyici değil, öğretici bir işleve de sahip olduğu görülür. Bu öğreticilik, “yas pedagojisi” olarak adlandırılabilir bir düzen kurar: yasın ilk anındaki inkâr/umut gerilimini sınırlar; bireyi gerçekliğe yaklaştırır; kabullenmeyi bilişsel bir hedef hâline getirir. “Ölümler geri dönmez” ya da “ağlamayla ölü dirilmez” gibi tekrar eden formüller, kaybın kesinliğini tartışmaya kapatır ve böylece yası, geri döndürme arzusunun yarattığı kırılan beklentiden gerçekliğin zorlayıcı ama düzenleyici sınırına taşır.

Bu pedagojinin dikkat çekici yanı, açık bir “nasihat dili” yerine çoğunlukla sınır çizme ve gerçeklik hatırlatma yoluyla işlemesidir. Atasözü, “ne yapılamaz”ı (ölüyü geri getirmek) belirginleştirerek bireyin enerjisini “yeniden düzenleme”ye doğru iter. Freud’un (2014: 17–44) yas sürecini “bağın çözülmesi” ve kaybın gerçekliğine yatırımın yeniden dağıtılması üzerinden okuması, bu temalarda görülen telafi edilemezlik vurgusuyla örtüşmektedir. Bu açıdan atasözleri, kayıpla ilişkinin sürdürülebilir biçimde yeniden kurulması için kültürel bir eşik üretir.

Worden’ın yas görevleri yaklaşımı açısından da, ölümün gerçekliğini kabul etme görevinin atasözlerinde merkezî bir yer tuttuğu görülür (Worden, 2009). Burada “kabul”, yalnızca bireysel bir ruh hâli değil, topluluğun beklediği bir uyum yönelimi olarak kodlanır. Bu nedenle yas pedagojisi, bireyin duygusunu bastırmaktan çok, duyguyu “gerçeğe bağlama” ve “zaman içinde işleme” yönünde bir yol haritası üretir. Böylece

atasözleri, yasın bilişsel boyutunu güçlendirirken, aynı zamanda duygulanımın toplumsal sınırlar içinde taşınmasına katkı sunar.

4.2. Duyguyu Düzenleyen Kültürel Mekanizmalar

“Yasın Ağırlığı ve Yüğü” teması, duygunun meşrulaştırılması kadar yönetilmesiyle de ilişkilidir. Atasözleri acıyı yadsımaz; tersine taş, soğukluk, bıçak, tat (acı) gibi somut ve bedensel imgelerle güçlü biçimde ifade eder. Bu imgeler, kederi soyut bir hâl olmaktan çıkarıp “taşınan”, “temas edilen” ya da “kesip acıtan” bir şeye dönüştürür; böylece yasın yoğunluğu hem anlaşılır hem de paylaşılabılır bir forma kavuşur. “Ölümü taşlara vermişler, taşlar bile kabul etmemiş” türü söylemler ise acının büyüklüğünü abartısal bir karşılaştırmayla güçlendirerek, yası “dayanma eşiğini zorlayan” bir deneyim olarak konumlandırır.

Bu metaforik repertuarın iki yönlü bir işlevi vardır. İlk olarak, duyguyu görünür kılar ve “toplumsal tanınma” üretir: acı, ortak bir imge diliyle adlandırıldığında başkaları tarafından daha kolay anlaşılır hâle gelir. İkinci olarak, tekrar yoluyla acıyı bir kalıba yerleştirir; kalıplama belirsizliği azaltarak duyguyu daha taşınabilir kılabılır. Kederin dağınık ve düzensiz akışı, atasözleri aracılığıyla belirli bir söylem düzenine sokulur; bu da yas anındaki bilişsel yükü azaltan bir “çerçeveleme” etkisi yaratır.

Bu çerçeveleme, yasın sadece “yoğun bir duygu” değil, aynı zamanda “idare edilmesi gereken” bir durum olarak kavrandığını gösterir. Kübler-Ross’un kederin acısını yasın olağan bileşenleri içinde değerlendirmesi (Kübler-Ross, 2010) ve yasın beden, zihin ve sosyal işlevler üzerindeki yükünü vurgulayan açıklamalar (Zara, 2011: 78–79) bu temayla uyumludur. Kürt atasözleri, acıyı hem meşrulaştırır (acının büyüklüğünü kabul eder) hem de acının toplumsal hayatı tümüyle kilitlemesini önleyen bir “duygu yönetimi” mantığı üretir.

4.3. Yasın Sosyal Dokusu: Yakınlık Ağları ve Kolektif Bellek

“Bireysel ve Toplumsal Yas” teması, yasın sosyal bağlamdan koparılamayacağını açık biçimde gösterir. Atasözlerinde yasın yakınlık ağları içinde paylaşılan ve taşınan bir deneyim olarak sunulması, kederin toplumsal olarak tanınmasını ve düzenlenmesini sağlayan bir mekanizmaya işaret eder. “Her gözyaşı kişinin kendi yakınının ölümü içindir” gibi ifadeler, yasın öznel merkezini (yakınlık ve kişisel bağ) vurgularken; “toplulukla yaşanan yas şenliktir” türü sözler, acının paylaşım ritmiyle katlanılabilir hâle geldiğini ima eder. Buradaki “şenlik” karşıtlığı, acının yok olması değil, acının sosyal dayanışma içinde “taşınabilir” bir biçim kazanmasıdır.

Topluluk, bu çerçevede yalnızca duygudaşlık üretmez; pratik destek de sağlar. “Ölüyü, yasa gelenler kaldırır” atasözü, yasın gündelik işleyişi bozan yönüne karşı, topluluğun işleri devralarak “hayatı tamir eden” bir rol üstlendiğini gösterir. Yasın kurumsallaşmış pratikleri (taziye, yemek, defin organizasyonu, ziyaret) topluluğun varlığıyla yürür; atasözleri bu pratiklerin arkasındaki normatif beklentiyi (yalnız bırakmama, yük paylaşma) kısa bir formülle görünür kılar. Bu kolektif taşıma ve pratik

dayanışma boyutu, Anadolu’da özellikle Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde yaygın olduğu bilinen taziye pratiklerinin (ziyaret, teselli söylemi, birlikte bulunma) örgütlediği sosyal çerçeveye ilişkilendirilebilir.

Bu bulgu, kolektif ritüellerin toplumsal bağı güçlendirdiğine ilişkin yaklaşımlarla uyumludur (Durkheim, 1912). Ayrıca yasın kültürel inşasına ilişkin disiplinlerarası tartışmalar, kederin “kişisel” olduğu kadar “sosyal” bir süreç olduğunu; toplulukla paylaşıldığında hem meşrulaştığını hem de yönetilebilir hâle geldiğini vurgular (Özgen ve Canpolat, 2025: 272). Kürt atasözleri de benzer biçimde, bireyin acısını “tanınan” bir acıya çeviren, kaybı ortak anlatının parçası yapan ve bireyi ilişki ağları içinde yeniden konumlandıran bir kültürel mekanizma sunar.

4.4. Şok ve Zamansızlık: Travmatik Kırılmaya Karşı Kültürel Söylem

“Yasın Şoku ve Zamansızlığı” teması, ani kayıpların kültürel bellekte özel bir yer tuttuğunu düşündürmektedir. “Ölüm kapıyı çalmaz” ya da “geliyorum demez” gibi ifadeler, kaybın hazırlıksız yakalayan niteliğini gündelik iletişim metaforlarıyla anlatır: Normalde haber verilen, izin istenen, hazırlık yapılan bir eylem (gelme/kapıyı çalma), ölüm söz konusu olduğunda askıya alınır. Bu söylem, yasın ilk evresindeki donakalma, şaşkınlık ve gerçekdışı hissetme hâllerini kültürel olarak tanınır kılar; böylece beklenmedik kaybın yarattığı kırılma, dile getirilebilir ve paylaşılabilir bir form kazanır.

Zara’nın (2011: 79) belirttiği üzere şok tepkisi kayıp haberini izleyen ilk günlerde görülebilir ve birey kısa bir süre ölümün gerçekliğine karşı hissizlik yaşayabilir. Atasözlerinin bu deneyimi adlandırması, bireyin yaşadığı duygulanımı bir “normalleşme” alanına çeker: şaşkınlık, sözlü kültürde zaten tarif edilmiş bir hâl olarak tanınır. Bu tanınma, yasın ilk anındaki bilişsel dağılmayı azaltabilir ve bireyin çevresiyle iletişimini kolaylaştırabilir.

Öte yandan “ölüm genç-yaşlı ayırmaz” türü vurgular, kaybın beklenmedik ve “adaletsiz” görünen yönüne işaret ederek travmatik kayıplarla ilişkili duygu kümelerine bir anlatı alanı açar. Bu noktada atasözleri, şoku yalnızca betimlemekle kalmaz; “hazırlıksız yakalanma”yı evrensel bir olasılık olarak kurarak yasın şiddetini anlamlı bir çerçeveye yerleştirir. Böylece kültürel söylem, travmatik kırılmaya karşı bir tür açıklama ve dayanma dili üretir.

4.5. Yaşamın Yeniden Kurulumu: Normatif Sınırlar ve Uyum Hedefi

“Yaşamın Devamlılığı” teması, yasın yalnızca kaybın içsel olarak yeniden yaşanması değil; aynı zamanda yaşamın yeniden yapılandırılması süreci olduğuna işaret eder. “Kimse ölümlerle birlikte mezara girmez” gibi ifadeler, acının meşruiyetini reddetmeden, acının hayatı bütünüyle durdurmasına karşı normatif bir sınır çizer. Bu sınır, yası “bitirmeye” değil,

yasla birlikte yaşamayı öğrenmeye yöneltir: kaybın ağırlığı kabul edilir, ancak yaşamın akışı bütünüyle askıya alınmaz.

Worden'ın yaklaşımında kaybedilenin yokluğuyla yaşamı sürdürme ve kaybedilenle ilişkiyi yeni bir biçimde kurma hedefi merkezidir (Worden, 2009; Savaş, 2022: 734). Kürt atasözlerinde zaman vurgusu ("zamanla ekşi üzüm tatlanır") ve duygusal esneme ("yas tebessümsüz yaşanmaz") bu hedefin kültürel karşılıkları olarak okunabilir. Buradaki "tatlanma" metaforu, acının yok olmasını değil, acıyla kurulan ilişkinin dönüşmesini anlatır: yas, zaman içinde işlenir; duygu, yeni bir dengeye taşınır.

Bu doğrultuda atasözleri, bir yandan acıyı meşru kılarken diğer yandan acının bireyi bütünüyle hayattan koparmasını engelleyen düzenleyici bir çerçeve üretir. Normatif yön açık olmakla birlikte, bu normatifik "duyguyu bastırma" çağrısı değildir; daha çok, acının toplumsal yaşamla birlikte var olabileceği bir uyum hattı önerir. Böylece "devamlılık" teması, yasın sonlanmasından ziyade, kayıpla birlikte sürdürülen yaşamın kültürel olarak nasıl mümkün kılındığını gösterir.

Sonuç

Bu çalışma, tematik analiz yaklaşımıyla Kürt atasözlerinde yasın nasıl yorumlandığını ve sözlü kültür içinde hangi anlam eksenlerinde kurulduğunu incelemiştir. Bulgular, yasın altı tema çevresinde yapılandığını göstermiştir: kaybın geri dönüşümsüzlüğü, yasın ağır bir yük olarak yaşanması, ölüm gerçeğinin kabulü, yasın bireysel-toplumsal niteliği, zamansız ölümün yarattığı şok ve yaşamın devamlılığı.

Çalışma, Kürt atasözlerinin yas sürecinde üç temel işleve sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Birincisi, kaybın gerçekliğine yönelten ve inkârdan kabullenmeye geçişi kolaylaştıran bilişsel bir çerçeve sunmalarıdır. İkincisi, yasın acısını kültürel olarak meşrulaştırmaları ve duygusal tepkileri anlaşılır/paylaşılabilir kılmalarıdır. Üçüncüsü ise acının sınırlarını belirleyerek bireyin yaşamla bağını bütünüyle koparmasını önleyen düzenleyici bir rol üstlenmeleridir. Böylece atasözleri, yalnızca yası ifade eden sözler değil; yasın yönetilmesine katkı sunan kültürel iletişim araçları olarak işlev görür.

Freud'un yas kuramı, Worden'ın yas görevleri yaklaşımı ve yasın sosyal boyutunu ele alan modellerle birlikte değerlendirildiğinde, Kürt sözlü kültürünün modern psikoloji ve sosyoloji literatürüyle önemli ölçüde kesişen bir yas anlayışı taşıdığı görülmektedir (Freud, 2014; Worden, 2009; Kübler-Ross, 2010; Savaş, 2022). Bununla birlikte atasözleri, yasın bireysel bir iç deneyim olmasının yanı sıra kolektif bellek içinde paylaşılan ve kültürel olarak düzenlenen bir deneyim olduğunu da açık biçimde ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte, atasözlerinin "duyguyu yönlendirme" kapasitesinin güncel işlevselliği, modernleşme ve kentleşmeyle birlikte değişen iletişim bağlamları içinde yeniden düşünülmelidir. Bu kalıpların bir kısmı geleneksel taziye pratiklerinde süreklilik gösterebilirken, bir kısmı da gündelik

konuşma ve dijital mecralarda yeni kullanım biçimleri kazanarak dönüşebilir. Bu nedenle, atasözlerinin günümüzde hangi bağlamlarda ve ne tür pragmatik işlevlerle dolaşıma girdiğini ortaya koyacak alan araştırmaları, metinsel bulguların yaşayan kültür içindeki karşılığını daha görünür kılacaktır.

Öte yandan, şu soru da önem kazanmaktadır: Ölüm ve yas unsurlarının atasözlerine yansımada dinî referansların ve inanç yapısının etkisi ne ölçüdedir? Bulgular, bu etkinin bütünüyle dışarıda bırakılamayacağını göstermektedir. Nitekim kimi atasözü örneklerinde kabullenme ve uyum yönelimi, “başa gelene katlanma”, “olanı kabullenme” ve “sabır” gibi ifadeler üzerinden, inanç temelli bir anlam ufkuyla kesişmekte; yasın yalnızca duygusal değil, aynı zamanda normatif bir yönelim (teselli etme, dayanma, kadere razı olma) olarak kurulmasına katkı sunmaktadır. Bu yön, Anadolu’da özellikle Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde yaygın olduğu bilinen taziye pratiklerinde görülen dinî referanslarla teselli etme ve teslimiyet/tevekkül söylemiyle de ilişkilendirilebilir. Dolayısıyla atasözleri, yasın toplumsal dolaşımında yalnızca acıyı dile getiren kalıplar değil; kimi bağlamlarda acıyı dinî-etik bir çerçeve içinde anlamlandıran ve bireyi “katlanma/uyum” yönünde yönlendiren kültürel iletişim araçları olarak da işlev görebilmektedir. Bununla birlikte, bu ilişkinin hangi söz kalıplarında ne ölçüde baskınlaştığını gösterebilmek için, daha geniş bir korpus taraması ve taziye pratiklerine yönelik alan araştırmalarıyla desteklenen karşılaştırmalı analizlere ihtiyaç vardır.

Sınırlılıklar ve Öneriler

Bu çalışma, belirli derlemeler üzerinden kurulan yazılı bir korpusa dayanmaktadır (Oncu, 2020; Celîl ve Celîl, 2019). Bu nedenle atasözlerinin bağlamsal kullanım koşulları doğrudan gözlemlenememiştir. Gelecek çalışmalarda:

- farklı lehçeler ve bölgesel varyantlar üzerinden karşılaştırmalı çözümlemeler yapılabilir;
- alan araştırmasıyla atasözlerinin yas pratiklerindeki kullanım bağlamı (taziye, ağıt, gündelik sohbet, nasihat) kayıt altına alınabilir;
- atasözlerinin metaforik yapısı (soğukluk, yük, kapı, yolculuk vb.) bilişsel-dilbilimsel bir çerçevede daha ayrıntılı incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Ö. A. (1962). Atasözleri, deyimler. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*, 10, 131-166.
- Amo, A. K. (2024). Kirdeya hoşdarîkirinê di gotinên mezinan da. *Kurdiyat*, 9, 25-38.
- Aşılıoğlu, B. (2009). Türkçe öğretimi ve eğitim değerleri açısından Türk atasözleri üzerine bir inceleme. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 34 (362), 29-36.
- Aşılıoğlu, B. - Tokur Üner, B. (2020). Türk ve İngiliz atasözlerinde eğitsel değerler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 53 (2), 723-749.

- Aykaç, Y. (2022). Kêşeya wergera biwêj û gotinên pêşîyan di navbera tirkî û kurdî de. *Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi*, 7 (14), 69-83.
- Batur, Z. (2011). Atasözü ve deyimlerde kadın ve kadının sosyo-psikolojik özellikleri. *Turkish Studies*, 6 (3), 577-584.
- Bildik, T. (2013). Ölüm, kayıp, yas ve patolojik yas. *Ege Tıp Dergisi*, 52 (4), 223-225.
- Bozarslan, M. E. (2021). *Ferhenga kurdî. cildê çaran S-Z*. İstanbul: Weşanên Deng.
- Celîl, C. - Celîl, O. (2019). *Gotinên pêşîyan*. Diyarbakir: Wardoz.
- Çarıkcı, K. vd. (2024). Nitel araştırmalarda tematik analiz. *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Researches*, 10 (37), 127-140.
- Çiftçi, T. (2021). Zayenda civakî û îmajê jina baş-nebaş di gotinên pêşîyan ên kurdan de. *Şarkiyat*, 13 (2), 884-901.
- Duman, M. (2012). Türk atasözlerinde “ölüm”. *Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı*, (hızl.: Alimcan İnayet - Zeki Kaymaz), 97-108. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Durkheim, É. (1912). *The elementary forms of religious life*. New York: Free Press.
- Freud, S. (2014). *Yas ve melankoli*. (çev.: Aslı Emirsoy), İstanbul: Telos Yayıncılık.
- Gernas, A. (2022). *Folklor û civat*. İstanbul: Nûbihar.
- Gizir, C. A. (2014). Bir kayıp sonrasında zorluklar yaşayan üniversite öğrencilerine yönelik bir yas danışmanlığı modeli. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2 (2), 195-213.
- Göka, E. (2010). *Ölme: Ölümün ve geride kalanların psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Hacıgökmen, M. A. (2013). Türklerde yas âdeti: Temelleri ve sonuçları. *Tarihçiliğe Adanmış Bir Ömür: Prof. Dr. Nejat Göyünç'e Armağan*, (hızl.: Hasan Bahar vd.), 393-422. Konya: Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Honeck, R. P. (1997). *A proverb in mind: The cognitive science of proverbial wit and wisdom*. New York: Taylor & Francis.
- Karadağ, Ö. (2013). Türkiye Türkçesi atasözlerinde çocuk ve çocukluk. *Millî Folklor*, 98, 109-124.
- Kayran, M. (2024). Di gotinên pêşîyan ên kurdan de fehma zayenda civakî. *Artuklu Kurdology*, 17, 44-64.
- Keser, N. – Voltan Acar, N. (2013). Türk atasözlerinde bilişsel çarpıtmalar. *Akademik Bakış Dergisi*, 35, 1-20.
- Keskin, N. (2019). *Folklor û edebiyata gelêrî*. İstanbul: Avesta.
- Kıyak, S. - Avşaroğlu, S. (2024). Pozitif psikoloji çerçevesinde atasözlerimizin incelenmesi. *Social Sciences Studies Journal*, 10 (11), 1940-1950.
- Kübler-Ross, E. (2010). *Ölüm ve ölmek üzerine*. (çev.: Ekin Uşaklı), İstanbul: April Yayıncılık.
- Mazî, Ç. (2005). *Ferhenga gotinên pêşîyan*. İstanbul: Weşanên Elma.
- Oncu, M. (2020). *Gotinên pêşîyan*. İstanbul: Sîtav.
- Özgen, M. - Canpolat, Ö. (2025). Herkesin matemi kendi rengindedir: Yasın kültürel inşası üzerine disiplinlerarası bir inceleme. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 13 (46), 270-290.

- Özpeynirci, R. - Kırmızı, C. (2022). Atasözleri ekseninde psikolojik dayanıklılık kavramı üzerine bir araştırma. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 24 (43), 1113-1126.
- Öztürk, M. (2015). Vekolînek derbarê gotinên pêşîyan ên kurmancî de. *Mukaddime*, 6 (2), 319-337.
- Saban, A. (2014). Türk atasözlerinin bakış açısıyla eğitim. *Millî Eğitim Dergisi*, 44 (203), 37-54.
- Sak, R. vd. (2021). Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4 (1), 227-250.
- Savaş, E. (2022). Normal yas, uzamış yas bozukluğu ve etkili yaklaşımlar. *Psikiyatrik/Psikolojik Bozuklukların Tanı ve Tedavi Yöntemleri*, (ed.: Fatih Bal), 725-753. Ankara: Nobel.
- Tanrıkulu, T. (2011). Türk atasözlerinde gerçeklik terapisi. *Millî Folklor*, 23 (90), 86-92.
- Worden, J. W. (2009). *Grief counseling and grief therapy: A handbook for the mental health practitioner*. 4th ed., New York: Springer Publishing.
- Yılmaz, Y. - Sarı, H. (2015). Türk atasözlerinde akrabalık adlarının kullanımı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 2, 1-20.
- Zara, A. (2011). Kayıplar, yas tepkileri ve yas süreci. *Yaşadıkça*, (ed.: Ayten Zara), 73-90. Ankara: İmge Yayınları.

Extended Summary

This study examines how mourning (şîn) is represented in Kurdish (Kurmanji) proverbs and how experiences of death and loss are culturally framed within oral tradition. Mourning is approached not only as an individual emotional response but also as a socially organized and performative process involving condolence visits, lamentation, ritual speech, consolation, and communal solidarity. In this context, proverbs are treated as condensed cultural forms that both express emotion and help regulate it by providing socially recognizable ways of interpreting loss. The study asks how Kurdish proverbs conceptualize death and mourning, what recurring semantic patterns they produce, and how they guide individuals toward acceptance, solidarity, endurance, and the continuation of life. It also considers how the Kurmanji concept şîn overlaps with the broader concept of mourning while placing particular emphasis on the public and communal enactment of grief.

Previous studies have examined proverbs from linguistic, psychological, sociological, folkloric, educational, and cognitive perspectives. Research has shown that proverbs transmit collective experience, values, and interpretive frameworks across generations and may function as ready-made cognitive and communicative resources in emotionally intense situations. Studies on mourning, meanwhile, emphasize loss, adjustment, acceptance, emotional burden, and the social organization of grief. However, studies that specifically analyze mourning in Kurdish proverbs through a thematic framework remain limited. This gap is significant because proverbs constitute an important part of Kurdish oral culture and can reveal how grief is culturally framed, legitimized, shared, and normatively managed. The study therefore brings together folklore, cultural memory, mourning studies, and the social dimensions of emotion. The research is qualitative and employs document analysis. The data were drawn from Kurdish proverb collections, primarily Mehmet Oncu's four-volume *Gotinên Pêşîyan* and the compilation by Celîl and Celîl. The study is limited to proverbs compiled in the Kurmanji dialect. The dataset was constructed according to three criteria: thematic relevance to mourning/şîn, death/mirin, loss, pain, patience, and fate; semantic relevance to the emotional or social dimensions of mourning; and repetition control among closely related variants. In the first screening, 60 proverbs were identified and coded. To reduce repetition and improve readability, 28 representative proverbs were reported in the final findings section. The

material was analyzed through thematic analysis using two coding levels: descriptive coding, which identified the explicit proposition of each proverb, and interpretive coding, which examined metaphor, temporality, normative guidance, emotion regulation, and social bonds. The analysis produced six main themes: the irreversibility of loss and death; the weight and burden of mourning; acceptance of reality; individual and communal mourning; the shock and untimeliness of death; and the continuity of life. The findings show that Kurdish proverbs do more than verbalize sorrow. They legitimize grief, define its limits, encourage acceptance, mobilize communal support, and frame time as a transformative resource. Proverbs concerning shared mourning also reflect the social organization of grief and the logic of condolence practices and collective support. In addition, references to patience, acceptance, and endurance reveal a cross-cutting cultural motif of fate and submission rather than a sufficiently independent category to constitute a seventh theme.

Overall, Kurdish proverbs function as a cultural “guiding language” of mourning: they transform individual grief into a socially recognizable narrative, connect emotional experience with collective memory, and offer normative orientations concerning how loss may be endured and incorporated into ongoing life. They thus contribute simultaneously to expressing, legitimizing, and regulating grief. The study also suggests that the contemporary functions of these proverbial forms should be reconsidered in relation to modernization, urbanization, and changing communication environments. Some expressions may retain their functions within traditional condolence practices, whereas others may acquire new forms of circulation in everyday or digital communication. Since the present research is based on written collections, future fieldwork is needed to examine how such proverbs are actually used in contemporary mourning practices, including condolence gatherings, lamentation, everyday conversation, and advice-giving contexts.

“İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi’nin (COPE) Davranış Kuralları” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of “Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)”:

İzinler ve Etik Kurul Belgesi/Permissions and Ethics Committee Certificate: Bu çalışma için Etik Kurul Belgesi gerekmemektedir./An Ethics Committee Certificate is not required for this study.

Finansman/Funding: Bu makale için herhangi bir kurum ve kuruluştan destek alınmamıştır./No support was received from any institution or organization for this article.

Yapay Zekâ Kullanımı/Use of GenAI: Bu çalışmadan Yapay Zekâ’dan yararlanılmamıştır./ GenAI was not used in this study.

Destek ve Teşekkür/Support and Acknowledment: Destek ve teşekkür beyanı bulunmamaktadır./There is no statement of support or gratitude.

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article.

Yazarın Notu/Aauthor’s Note: Yazarların noktu yoktur./There is no author’s note.

Katkı Oranı Beyanı/Author Contributions: Ümran Altıncılık, çalışmanın konusunun, amacının, kapsamının ve yöntemsel çerçevesinin belirlenmesi; atasözlerinin tematik olarak sınıflandırılması; bulguların yorumlanması; tartışma ve sonuç bölümlerinin oluşturulması ve makalenin genel akademik bütünlüğünün sağlanması süreçlerine katkı sunmuştur. Selahattin Güneş, araştırmada kullanılan atasözlerinin belirlenmesi ve veri setinin oluşturulması; ilgili kaynakların taranması; atasözlerinin anlam ve bağlam bakımından değerlendirilmesi; bulguların oluşturulması ve sonuçların yorumlanması süreçlerine katkı sunmuştur. Güneş Kan ise literatür taraması, verilerin tematik analiz sürecinin değerlendirilmesi, bulguların kuramsal çerçeveye ilişkilendirilmesi ve makalenin tartışma ile sonuç bölümlerinin geliştirilmesi süreçlerine katkı sunmuştur. / Ümran Altıncılık contributed to determining the topic, purpose, scope, and methodological framework of the study; thematic classification of the proverbs; interpretation of the findings; drafting the discussion and conclusion sections; and ensuring the overall academic integrity of the manuscript. Selahattin Güneş contributed to identifying the proverbs used in the study and compiling the dataset; reviewing the relevant sources; evaluating the proverbs in terms of meaning and context; generating the findings; and interpreting the results. Güneş Kan contributed to conducting the literature review, evaluating the thematic analysis process of the data, contextualizing the findings within the theoretical framework, and developing the discussion and conclusion sections of the manuscript.